27. ULUSAL DİLBİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayanlar

S. Nalan Büyükkantarcıoğlu - Işıl Özyıldırım - Emine Yarar - Emre Yağlı

27. ULUSAL DİLBİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

Yayına Hazırlayanlar
S. Nalan BÜYÜKKANTARCIOĞLU
Işıl ÖZYILDIRIM
Emine YARAR
Emre YAĞLI

Yayın Hakları©, 2014 Hacettepe Üniversitesi
Copyright©, 2014 by Hacettepe University

ISBN: 978-975-491-377-4

Hacettepe Üniversitesi tarafından Hacettepe Üniversitesi Basımevi'ne
350 adet bastırılmıştır

27. ULUSAL DİLBİLİM KURULTAYI BİLDİRİLERİ

02-04 Mayıs 2013

Antalya

dilbilimkurultayi.hacettepe.edu.tr

Yayına Hazırlayanlar

S. Nalan Büyükkantarcıoğlu - Işıl Özyıldırım - Emine Yarar - Emre Yağlı

Arsun Uras Yılmaz, Özgür Çavuşoğlu	Şiir çevirisi üzerine sosyo-kültürel bağlamda söylem çözümlemesi: R. Kipling'in "If" şiirinin Türkçe çevirileri	226
Recai Unal	Çağdaş Türkiye Türkçesi dizimbetiminde "kategori"-"işlev" kavramlarının yeri ve önemi	236
Gülhanım Ünsal	Çeviride süreç yaklaşımının yazın ve teknik metin türlerine uygulanmasına yönelik bir deneme	241
İpek Yıldız, Mustafa Aksan	Türkçe bilimsel metinlerde eylemler: Derlem temelli bir inceleme	247
Ulrike Zeshan, İclâl Ergenç, Selçuk İşsever, Bahtiyar Makaroğlu, Hasan Dikyuva	Türk işaret dili kullanıcılarında çokdillilik görünümler: Proje tanıtımı	254

Yuvarlak masa oturumları

Oturum-1:
Konu: Derlem üzerinde araştırma yöntemleri
Yöneten: Mustafa Aksan

Şükriye Ruhi, Mustafa Aksan, Yeşim Aksan	Derlem dilbilim yöntemlerinin etkin olarak araştırmalarda kullanımı: Uygulamalar	264
Şükriye Ruhi	Sözlü Türkçe Derlemi'nde temel arama ve edimbilimsel açımlama: Yöntem geliştirme	271
Yeşim Aksan, Umut Ufuk Demirhan	Türkçe Ulusal Derlemi (TUD) arayüz özellikleri: Tanıtım ve uygulama	280

Oturum-2:
Konu: Çeviri araştırmalarının bilimsel bir alan olarak gelişimi ve dilbilimle ilişkileri
Yöneten: Turgay Kurultay

Turgut Gümüşoğlu	Dilbilim ve filolojiden çeviribilime: Çeviri olgusuna bir bakış	291
Emel Ergun	Çeviri etkinliğinden çeviribilime giden yolda dilbilimin konumu	297
Mine Yazıcı	Disiplinlerarasılık: Çeviribilim dilbilimin bir alt alanı mı?	301

Oturum-3:
Konu: Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında uslamlama türlerine göre sav şemaları
Yöneten: Leyla Uzun

Leyla Uzun, Zeynep Erk Emeksiz, Ümit Deniz Turan, İlknur Keçik	Sosyal Bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında uslamlama türlerine göre sav şemaları	305

Poster Sunumları

Şengül Aksu	Kim ne söylüyor?: Bir karşılıklı konuşma çözümlemesi	322
Derya Duran	Türkçe ve İngilizcedeki "baş (kafa, kelle)" organ adıyla ilgili deyimlerin incelenmesi	327
Harika Bahar Doğan	Bağıntı kuramı çerçevesinde "yoksa" bağlacının derlem temelli incelemesi	332
Yasemin Yalçın, Aygül Uçar	Muhafazakarlık söyleminde aile: Değerlendirme kuramıyla derlem temelli bir inceleme	339
Yasemin Erköse, Aygül Uçar	Türkçedeki dur- konumlama eyleminin derlem temelli bilişsel anlam çözümlemesi	351

Ulusal Dilbilim Kurultayı tarihçesi 359
27. Ulusal Dilbilim Kurultayı programı 361
27. Ulusal Dilbilim Kurultayı katılımcı listesi ve iletişim bilgileri 365

1987 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından başlatılan ve her yıl düzenli olarak değişik üniversitelerin ev sahipliğinde tekrarlanan ulusal dilbilim kurultayları yalnızca ülkemiz dilbilimcilerini bir araya getirmekle kalmamakta, yeni araştırmaların paylaşılmasında, bilimsel bir tartışma ortamı içinde bilgi ve geri bildirim edinilmesinde önemli bir rol üstlenmekte, aynı zamanda dilbilimciler arasında bir dayanışma ve dostluk ortamı sağlamaktadır. Başlangıcından bugüne hemen her kurultay sonrasında basılan kurultay bildiri kitapları ise dilbilim alanında çalışan bilim insanları için değerli bir basılı kaynak niteliği taşımaktadır. Dilbilimdeki alan-içi ve alanlararası gelişmelere ve etkileşimlere koşut olarak, geçen yıllar içinde bildirilerde de konu çeşitliliği giderek artmıştır. Her yeni kurultay bildiri kitabı deneyimli akademisyenlerin olduğu kadar, alana katılan genç dilbilimcilerin çalışmalarını da izleme olanağı sunmakta, bildiri kitaplarında yer alan çalışmalar çok sayıda atıf almaktadır.

Bu kitap, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü tarafından düzenlenen ve **02 - 04 Mayıs 2013** tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilen *27. **Ulusal Dilbilim Kurultayı***'nda sunulan bildirilerden yazarları tarafından basılması için gönderilen bilimsel metinleri kapsamaktadır. Bu buçuk günde yayılan Kurultay oturumlarında sunulan çalışmalar başlıca anadili edinimi, ikinci dil edinimi, yabancı dil öğretimi ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, derlem dilbilim, Türk İşaret Dili, metindilbilim, söylem çözümlemesi, biçimbilim, sözdizım, ruhdilbilim, bilişsel dilbilim, çeviribilim ve edimbilim gibi alt alanlarındaki konular üzerine yoğunlaşmıştır. Kurultaya dinleyici olarak katılanlarla birlikte toplam katılımcı sayısı 140'dır. Kitabın arkasında sunulan programdan da izlenebileceği gibi, *27. **Ulusal Dilbilim Kurultayı***'nda hakemler tarafından kabul edilen çalışmalardan Kurultaya katılanlarca tek ya da ortak hazırlanmış toplam 52 bildiri ve 8 poster çalışması sunulmuştur. Bildirilerin 4 tanesi Davetli Konuşmacılar Oturumu, 12 tanesi ise 3 ayrı Yuvarlak Masa Oturumu içinde yer almıştır. Belirlenen son tarihe kadar Yayın Kurulu'na iletilen ve *27. **Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirleri*** kitabında yayınlanan bildiri ve poster metni sayısı 41'dir.

Bu Kurultayın gerçekleşmesine ve bildiri kitabının oluşmasına katkıda bulunan, başta Kurultaya bizzat katılarak bize destek veren Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı Sn. Prof. Dr. Mehmet Öz olmak üzere, davetli konuşmacılarımız Prof. Dr. Ömer Demircan, Sn. Prof. Dr. Ahmet Kocaman, Prof. Dr. Aydın Köksal ve Prof. Dr. Ünsal Özünlü'ye; bildiri özetlerinin değerlendirilmesinde bilimsel görüşlerine başvurduğumuz Kurultay Bilim Kurulu üyelerine; Kurultayın düzenlenmesinde büyük bir özveriyle çalışan Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü elemanlarına ve Dilbilim Topluluğu öğrencilerine ve Kurultaya bireysel ya da ortak çalışmaları ile ya da dinleyici olarak katılan tüm katılımcılarımıza teşekkür borçluyuz.

*27. **Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildiri Kitabı***'nın basımı Hacettepe Üniversitesi'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, bu kitabın Hacettepe Üniversitesi yayını olarak basılmasını sağlayan Hacettepe Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. A. Murat Tuncer'e, Rektör Yardımcısı Sn. Prof. Dr. Cem Saraç'a, Üniversitemiz Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı'na ve Hacettepe Üniversitesi Basımevi yetkililerine teşekkür ederiz.

Yeni kurultaylarda ve yeni yayınlarda buluşmak ümidiyle saygılar sunarız.

Düzenleme Kurulu

gerçekleştirdiği bir edim niteliğiyle yer almaktadır. Jean Michel Adam çözümleme örnekçesinde kendi metin tanımından yola çıkarak iki temel eksen belirler: kesitsel eksen ve edimsel eksen.

Kesitsel eksen betimleme, anlatı, kanıtlama, açıklama ve söyleşi kesitlerinden oluşur. (Adam, 97, s.39) Söz konusu kesit türlerinin metinlerdeki başatlık dereceleri metinlerin o kesit türünün adıyla anılmalarına neden olmaktadır. Kesitsel ölçüt metin sınıflandırmalarından yalnızca birisidir, metinler farklı ölçütlerle de sınıflandırılabilir kuşkusuz. Adam'a göre metinlerin kesitsel düzeni bir yandan her kesitin farklı özelliklerini oluşturan özel nitelikleri, bir yandan da tümceyi aşan her tür sözcede sürerliliği sağlayan bağlama işlevli öğeleri içermekte. Görüldüğü gibi kesitsel eksen dilin anlamsal ve dizimsel düzeneklerine ilişkin bir çözümleme. Örneğin betimleme kesitinde anlamsal bağıntılar ne tür dilsel olanaklarla kurulabiliyor, bu kesit türünde dizimsel tercihler nasıl belirleniyor? Söz konusu olgular betimsel kesitin yer aldığı iletişim oluğuna göre değişiklik gösteriyor mu? gibi sorular kesitsel düzlemin başlıca çözümleme öğelerini oluşturmakta. Bağlama işlevini gerçekleştiren metin düzenleyicilerin anlamsal ve dizimsel özellikleri de bu eksende yer alan çözümleme öğeleridir. Başka bir anlatımla bu eksende metinlerdeki uyumluluk olguları çözümleme konusunu oluşturur, metnin çizgiselliğinin ardındaki anlamsal ve dizimsel yapı biçimselleştirilir.

Metinselliğin öbür yüzünde ise edimsel düzen yer almakta. Uslamlama, sözcelem, anlamsal gönderge bu düzenin üç bileşenini oluşturmakta.

Metinsel üretime neden olan niyet ya da amacın belirlenmesi uslamlama, metin ile üreticisinin ilişkilerinin belirlenmesi sözcelem, örneğin konuşucunun söylediklerini benimsemesi ya da üstlenmemesi, söyledikleri karşısındaki nesnel tutumu, kullandığı dil düzeyi özellikleri bu bileşenin çözümleme öğelerini oluşturmakta. Metnin başat izleğinin "topos" unun belirlenmesi de anlamsal-gönderge bileşeninin çözümleme konusunu oluşturmakta.Bu bileşenin arkasında yer alan dil anlayışı "dil bir söz edimidir" biçiminde tanımlanan anlayıştır.

Jean Michel Adam'ın edimsel metindilbilim örnekçesinin çeviri etkinliğinin öncesinde yer alan anlamı kavramaya yönelik çözümleme aşamasına yön çizebileceğini düşünmekteyiz.
Ancak bu aşama gerçekleştirilirken de dilsel verilerin önemini yadsıyamayız. Sözünü ettiğimiz çözümleme örnekçesinin yeterince sağlam bir biçimde uygulanabilmesi için hepimizin kabul ettiği gibi

Dil yetkinliğinin yüksek düzeyde olması bir zorunluluktur. Tersi durumlarda aksaklıkları gidermek yine uygun dilbilimsel yöntemlere düşer gibi bir sonuca varmanın uygun olup olmadığını tartışabiliriz.

Çeviribilim dilbilim ilişkisinde üzerinde durmak istediğimiz bir nokta çeviribilim/ dilbilim etkileşiminin ya da sözkonusu disiplinlerin birbirlerinden yararlanmalarının çeviriye dilbilimsel yaklaşımla aynı şey olmadığının üstünde durulması gerekliliğidir. Özellikle çeviri eleştirilerinde karşımıza çıkan dilbilimsel değerlendirme ya da dilbilimsel yönler gibi dizimlerdeki dilbilimsel terimi dile ilişkin anlamına gelmektedir. Dile ilişkin olgulara değinmek dilbilimsel değerlendirme değildir, bu niteliği taşımak için dilbilim kazanımlarından ya da örnekçelerinden yararlanmak gerekir.

Çeviribilimin konusu çeviri, dilbilimin konusu da dil ya da kullanılan dildir, ancak etkileşimin en doğal nedeni çevirinbilim nesnesinin, çevirinin, dillerle içerme bağıntısında olmasıdır.

Kaynakça

Adam, J.-M. (1990). *Eléments de linguistique textuelle*. Bruxelles: Mardaga.
Adam, J.-M. (1997). *Les textes: types et prototypes*. Paris: Nathan.
Benveniste, E. (1974). *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard.
Guillaume, G. (1969). *Langage et science du langage*. Paris: Nizet.
Guiraud, P. (1984). *Anlambilim*. (Berke Vardar, Çev.) Ankara: Kuzey yayınları (Orijinali 1959'da yayımlanmıştır)
Jakobson, R. (1963). *Essais de linguiatique générale*. Paris: Minuit.
Lederer, M. (1981) *La traduction simultanée: expérience et théorie*. Paris: Minard.
Lederer, M. (1984). *La traduction aujourd'hui: le modele interprétatif*. Paris: Hachette.
Saussure, F. (de). (1985) *Genel Dilbilim Dersleri* (Berke Vardar, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları. (Orijinali 1916'da yayımlanmıştır)

Disiplinlerarasılık: Çeviribilim dilbilimin bir alt alanı mı?

Mine YAZICI

Özet

Bu bildirinin amacı dilbilim ve çeviribilim arasındaki ilişkiyi disiplinlerarası, disiplinlerötesi ve çokdisiplinlilik açısından irdelemektir. Bu amaçla ilk disiplinlerarası, disiplinlerötesi ve çokdisiplinlilik terimleri kavramsal olarak açıklanmış; ardından disiplinlerarası etkileşimin başta çeviribilim olmak üzere bir bilim dalının özerkliğine gölge düşürüp düşürmediği konusu özellikle uygulamalı dilbilim alanında çeviri konusuyla ilgilenen Roman Jakobson, Roland Barthes gibi dilbilimin önde gelen kuramcılarının görüşlerinden ve Çeviribilimin önde gelen kuramcıları Theo Hermans ve Salevsky'den yola çıkılarak incelenmiş. Bu şekilde Dilbilim ve Çeviribilim alanlarının hem inceleme malzemesi, hem de bilimsel yöntem açısından farklılıkları kuramsal açıdan karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, ortak paydaları iletişim olan bu iki disiplinin yollarının nerede birbiriyle kesişip, nerede birbirinden ayrıldığı yanı sıra, ayrışmanın iki bilim dalı arasındaki iletişim kopukluğuna mı işaret ettiği gibi konular gündeme getirilerek günümüzde uluslararası araştırmalarda yaygın olarak başvurulan disiplinlerarası ya da disiplinlerötesi araştırmaların her iki alanın kuramsal tabanına ve toplumsal ilerlemeye ne şekilde katkısı olacağı konusu tartışmaya açılmıştır.

Anahtar sözcükler: Disiplinlerarasılık, disiplinlerötesilik, çok disiplinlilik.

1. Giriş

Bu yazıya çevirbilimle dilbilimin ortak paydaları nedir sorusuyla, ya da dilbilimin çevirinbilimin bağımsız bir disiplin olmasına ıtırazı nereden kaynaklanıyor sorusuyla başlamanın akademik bir disiplin olarak yeni kabul görmüş bir alanın sınırlarının çizilmesi ve dilbilim başta olmak üzere öteki disiplinlerden ayırıcı özelliklerinin ortaya çıkarılması açısından önemli buluyorum. Üstelik bu sorulara yanıt "disiplinlerarası, disiplinlerötesi ve çokdisiplinlik" açısından irdeleyerek vermenin, hem iki bilim dalının kendi içindeki ve farklı disiplinlerle ilgili dizgesel ilişki ve işlevlerini açıklamak yönünden, hem de araştırma nesnesi ve yöntemleri arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak açısından yararlı olacağını düşünüyorum.

Bu farklılıklara değinirken de, Çevirinbilimin uygulamalı dilbilimin bir alt alanı olup olmadığı sorusunun yanı sıra /bu alanın disiplinlerötesi bir alan mı olduğu şeklindeki yeni bir tartışmayı başlatma potansiyeline sahip olduğu düşüncesinden de kendimi alamıyorum. Bilimsel düşünmenin bir amacının da "sorunsallaştırma" olduğu düşünülecek olursa, tepkisiz kalmak yerine bu durumu ameliyat masasına yatırmanın bilim dalları arasında yeni paradigma, yeni yaklaşımların benimsenmesine öncülük edeceği görüşündeyim. Bu şekilde bir giriş kuşkusuz bilimsel ilerlemeyi akla getirir. Burada iki konu gündeme gelir: Bilimsel ilerleme nedir ve bilimsel ilerlemenin disiplinlerarasılıkla ya da ötesilikle bir ilişkisi var mıdır?

2. Bilimsel ilerleme: Disiplinlerarasılık, disiplinlerötesilik ve çok disiplinlilik

Thomas Kuhn "bilimsel ilerleme" ya da yeni paradigmanın benimsenmesi durumunu "bilimsel devrim" olarak tanımlar (Kuhn, 1970, s. 22). Kuşkusuz bu beraberinde şu soruyu da akla getirir: uygulamalı dilbilim alanında çeviri incelemelerinde dilbilim yeni bir paradigma benimseseydi, "çeviri" dilbilimin bir altalanı olarak varlığını sürdürümüydü? Ya da niçin çevirinbilim diye bir alan ortaya çıktı? Bir bilim dalı kendisiyle ilgili nesneyi inceleyip de, bu alanla ilgili farklı alanlarda ortaya çıkan, her geçen gün biraz daha biriken sorunlara/ kendi kuramsal tabanından yola çıkarak çözüm üretemiyorsa, o zaman söz konusu inceleme nesnesi etrafında birikem sorunlar bir araya gelerek yeni bir disiplinin doğmasına neden olur (krş a.g.e. 172-177; Yazıcı, 2011, s. 27).

Bu bağlamda çok disiplinlilik de dahil her tür araştırmanın ortak paydası "bilgi " olmakla birlikte, çevirinbilimde "çok disiplinli araştırma" yürütülüyor demenin yerine "disiplinlerarası ya da disiplinlerötesi" araştırma yürütülüyor demek bu kavramların aralarındaki tanım farkından kaynaklanır (Klein 1990, s.19). Çok disiplinlilik bir inceleme nesnesinin farklı boyutlarını her alanın birbiriyle etkileşime girmeden kendi kuramsal tabanına başvurarak ortaya çıkarması olarak tanımlanır (a.g.e. 1990, s.56). Buna göre disiplinlerarasılık ya da disiplinlerötesiliğin disiplinlerarası etkileşime açık ve yeni disiplinleri doğurma potansiyaline sahip olmakla birlikte, disiplinlerarası araştırmaların belli bir alanda çıkan sorunun çözümünde başvurduğu disiplinlerden elde ettiği bilgiyi kendi kuramsal tabanına mal etmesi açısından disiplinin kuramsal tabanına; bundan böyle de,

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, mineyaz@gmail.com

bağımsızlığına katkıda bulunması söz konusudur. Öte yandan, disiplinlerötesilikte amaç bilginin insanoğluna "hizmeti" olarak sunulmasıdır. Bu iki araştırma yöntemini birbirinden ayırt edici en temel özellik de budur (Charter of Interdisciplinarity, 1994) Ben bu ayırt edici özelliği disiplinlerarası çalışmanın "tez"lerle, disiplinlerötesi çalışmanın da "projelerle" bağlantısını kurarak somutlaştırabilirim. Gerçi çoğu araştırmacı disiplinlerötesiliği bir disiplinin bir sorunu çözmede ilerleme kaydetmek üzere beşeri bilimler ve doğabilimleri olmak üzere her alanla işbirliğinde bulunması şeklinde tanımlamakla birlikte (Salevsky, 2011, ss.92-93), bu ilişkinin disiplinlerarasılık için de geçerli bir tanım olduğu söylenebilir. Çeviribilim örneğinden yola çıkacak olursam, çeviribilimin dilbilim, filoloji ve sosyolojiyle ilişkisi birincil derecede ilişki olarak tanımlanırken, alanın tıp, matematik gibi farklı alanlarda yürütülen çeviri etkinliğine katkısı ikincil düzeyde ilişki olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ise bu ilişkilerin kimi araştırmacılar açısından düzey ayırt etmeksizin disiplinlerötesi kavramı kapsamında ele alındığı görülmektedir.

Bu disiplinlerarasılığın ve ötesiliğin günümüzde her bilim dalının doğasında saklı olduğu ve bunun bir bilim dalının bağımsızlığına bir engel teşkil etmeyip, aksine onun inceleme nesnesiyle ilgili farklı boyutlarını gösterip, zenginleşmesine katkıda bulunduğu anlamına gelir. Bu ise, disiplinler arası ilişkilerden doğan bir bilim dalının onun bağımsız bir bilim dalı olarak varlığını sürdürebileceğini gösterir. Roland Barthes'ın "disiplinlerarası ilişkilerden hiçbir bilim dalına ait olmayan yepyeni bir nesne doğar" (aktaran Salevsky, 2011, s.91) şeklindeki görüşü de disiplinlerarası ilişkilerden doğan bir disiplin olarak çeviribilimin de bağımsızlığını destekler niteliktedir. Burada ele alınması gereken konu, iki disiplin arasındaki ilişkinin kopması ya da birbirinin varlığını yadsıması değil, aksine günümüzde iki farklı kulvarda yürüyen ilişkinin birbirinin varlığını kabul ederek ne şekilde pekiştirilebileceğidir (krş.Kurultay, 2006, s. 286; Ruano, 2006, s.43)

2.1. Dilbilime karşın çeviribilimsel yaklaşımlar

Günümüzde çeviribilimin yüzünü dilsel olarak "mekanik işlemlerden" çok çeviriyi eyleyen ve çeviri olgusunu denetleyen mekanizmalara çevirmiş olması onun dilbilimle arasındaki ilişkinin sona erip, toplumbilimle disiplinlerarası ilişkiye girdiği anlamına gelmez (Chesterman, 2006, ss.17-23). Ne var ki, çeviri gibi karmaşık bir olgunun ortaya çıkardığı sorunları "eşitlik" ya da eşdeğerlik ilişkilerinden yola çıkarak dilsel verileri mekanik bir şekilde toplamak iki dil ve iki kültür arasındaki ilişkilerden çok, aralarındaki karşıtlığı ortaya çıkaracağından, böyle bir yaklaşım "çevirilemezlik" savıyla sonlanabilir. Öte yandan, edimbilim dilin gündelik dilde kuraldışı işleyişine odaklandığı düşünülecek olursa, çeviride hem sözlü hem de yazılı dilde farklı kültürlerde ortaya çıkan karmaşık durumları ve bunları yöneten ilke, kural ve kalıpları belirleyerek çevirinin karmaşıklığını çözmede kılavuzluk edeceği, bundan böyle farklı bir alanın varlığına gerek olmadığı savı da ortaya çıkabilir. Kuşkusuz edimbilimin çeviride "kaynak metnin çözümlenmesinde" katkısı yadsınamaz; ancak bu aktarım işlemi sırasındaki iki metin arasındaki karmaşık ilişkiyi çözmeye yetmez.

Daha da açacak olursak, çeviribilimde kültürler arası iletişimden çok kültürleri yararak geçen bir iletişimden söz edilebilir. Bundan böyle çeviribilimde amacı olan bir eylem olarak çevirilerin "ötekiyle ilişkisinin" erek ekin kutup açısından incelenmesi söz konusudur. Özellikle bizim gibi çeviri yaparak ilerlemeyi hedef edinen uzak kültürlerde sürdürülen çeviri etkinliği buna örnek gösterilebilir (Vermeer, 1994, ss.8-13). Örneğin, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yoğun çeviri etkinliği çağdaş Türkçenin dinamiklerini harekete geçirerek yazılı kültürümüzün temellerini atmıştır. Özetle çeviri kültürleri evrensel tümellerde buluşturan basit bir iletişim aracı olmayıp, yazınsal çoğul dizgede kendine özgü özellikleri ve işleyişi olan bir eylemdir.

Çeviribilimin doğmasına aracılık eden dilbilim alanında Roman Jakobson'un diliçi, dillerarası ve göstergelerarası olmak üzere üç tür çeviriden söz etmesi, bir yandan dil üst dil arasındaki ilişkilerinden yola çıkarak "çevirinin" varlığını ya da "olanaklılığını" kanıtlarken, öte yandan da "dil bilen herkesin çeviri yapabileceği" ya da "çevirinin doğuştan gelen bir edinç olduğu savını doğurabilir. Oysa, çeviribilimsel araştırmalar bu edincin sonradan kazanılmış bir edinç olduğunu, bundan böyle çevirinin hem uzamsal hem de düşünsel olarak aynı ileti de olsa iletişimsel işlevi açısından aktarım edincinden farklı olarak çeviri edincine bağlı olduğunu savunur.

Öte yandan bu şekilde bir sınıflandırma iletişim işlevi açısından diliçi ve göstergelerarası çeviriyi, aynı iletişim ortamında birincil iletişim konumuna yükseltirken, iki farklı dil ve iki kültür arasındaki "dillerarası çeviri"yi ikincil iletişim konumuna düşürebilir. Oysa işlevsel olarak düşünüldüğünde, örneğin Avrupa birliğinde üretilen "melez metinlerin" bile birincil derecede iletişim işlevi gördüğü ortadadır. Bu ise, Jakobson'un çeviri olgusunun varlığını ve olanaklılığını kanıtlamak üzere başvurduğu sınıflandırmada araç olarak kullandığı diliçi ve göstergelerarası çevirinin, "çeviri"nin üstdilsel işlemlerle ilişkisini kurması açısından önemine karşın, sözkonusu ilişkilerin onun iletişim işlevinin önemini açıklamakta yetersiz kaldığını gösterir (Krş. Hermans, 1995, s.16-17; Schaffner veAdab, 1995, ss.325-330).

Üstelik Jakobson'un savından yola çıkarak çeviri olgusunu erek ekinde diliçi olarak yeniden sözcelemek araştırmacıyı çevirinin nasıl yapıldığına götürür. Oysa bilimsel araştırmanın amacı "nasıl" sorusuna yanıt vermek değil, neden//niçin sorularına yanıt aramaktır. Bu ise, özne ve nesnesi arasında mesafe koymayı gerektirir. Theo Hermans'ın "çeviribilimin kirlenmesine neden, kendini yalıtlamak istediği süreci sürekli tekrarlamak zorunda kalmasıdır" (Hermans, 1995, s. 18) şeklindeki görüşü de bu savı doğrular niteliktedir. Sürecin diliçi açıklanması ya da yorumlanması dilsel verilerden yola çıkarak çeviri eleştirisinde bulunmaktır. Oysa bir üst söylem alanı olarak Çeviribilimin dilbilim ya da filoloji dışındaki farklı disiplinlere başvurması bilimsel düşünmeyle öznesi çevirileri birbirinden ayırt etme gereksinimiminden kaynaklanır.

Çeviribilim sosyolojiyle disiplinlerarası ilişkiye girerek çeviri olgusunun "eşdeğerlik" ölçütünden farklı bir boyutunu gündeme getirmiştir. Daha açıkçası kuramsal tabanına yeni bir paradigma katmıştır. Bu yeni paradigma sayesinde çeviribilim "yüzeysel benzerliği" yakalamak üzere "aktarım edincine dayalı yüzyıllar süren "özgür" ve "sadık çeviri" tartışmalarının yönü çevirinin toplumsal işlevine çevrilmiştir. Ne var ki bu çeviribilimin dilbilimden koptuğu ya da çeviri sürecinde küçük ölçekli dediğimiz aktarım edincine dayalı dilsel kararlarda veya çeviribilimsel olarak ürün odaklı araştırmada dilsel malzemeyi incelerken dilbilimsel jargon ve bilgiye başvurmayacağı anlamına gelmez. Aynı şekilde, dilbilim de uygulama alanı dil eğitiminde çeviriyi okuma anlama, dil dizgesindeki dilsel ve dilbilgisel ilke ve kuralları sınama aracı olarak kullanabilir. Ancak bu şekilde bir yaklaşım "doğru yanlış çözümlemesi"ne dayalı küçük ölçekli dilsel yanlışları ortaya çıkarmaya yarar. Ne var ki bu farklı alanlarda çeviriyi tetikleyen, yanlıştan çok "sorun çözme strateji"lerine dayanan karmaşık çeviri işlemlerini çözmeye yetmez (Kurultay, 2005, ss. 200-202). Örneğin, ülkemizde akademik düzeyde yabancı dil sınavlarının kendi alanına ait bilgiyi okuma anlama ya da yazmaya dayalı dil edincini ölçen sınavlar yerine, çeviriyi bir ölçme aracı olarak kullanması bu alanla ilgili bir sürü yeni bölüm açılmasına karşın çevirinin hala bir aktarım edincine dayalı dilsel bir işlem olarak kabul edildiğini göstermekle kalmaz, disiplinlerarası kopukluğa da işaret eder.

3. Sonuç

Bu anlatılanlardan dilbilimin nesnesinin "dil", amacının "iletişim" olduğu; çeviribilimin nesnesinin ise "çeviriler", amacının ise çevirinin toplumlar arası etkileşim açısından erek kültürdeki işlevini sorgulamaktır. Dilbilim "dil" dizgesi "içerisinde varolan ilişkilerden yola çıkarak iletişim olgusunu" çözümlemeye çalışırken, çeviribilim ne kaynak kültüre ne de erek kültüre tamamıyla ait olmayan bir "ara kültür" ürünü olan çevirilerin tarihsel eksende ya da günümüzde erek kültürde ne işlev yerine getirdiğine, toplumsal ilerlemeye ya da kültürlerarası etkileşime ne şekilde katkıda bulunduğuna odaklanır. Bu bağlamda birinin dil dizgesini yöneten **ilke ve kurallara** "odaklanırken, çeviribilimin kendi dizgesinde çeviri kararlarını" yönlendiren toplumsal, "kültürel norm ve uzlaşımlara" odaklandığı görülür (karş.Chesterman, 1997, ss.52-78; Hermans, 1999, ss.72-85). Bu süreçte bilimin bir üst söylem alanı olarak amacının bir sürecin nasıl işlediğini anlatmak değil, bir başka deyişle çeviri sürecini anlatmak değil, çeviri olgusunu farklı yönlerini saptayıp tartışmak olduğu düşünülecek olursa, çeviribilimin farklı alanlardaki paradigmalara başvurmasının inceleme nesnesiyle bilimsel söylem arasına mesafe koyma gereksiniminden kaynaklandığı öne sürülebilir. Bu bir çok alanla ilişkisi olan çeviribilimin bu alanların paradigmalarını benimsediği anlamına gelmeyip, bilimsel uslamlamalarını kendine model alarak çeviribilimin kuramsal tabanına çeviri olgusunu açıklayacak yeni bir paradigmayı kendisine mal etmesi şeklinde açıklanabilir. Üstelik doğanın kendisinin etkileşime açık bir sistem olduğu ve bu etkileşimin hem farklı sistemleri üretme, hem de var olanları ilerletme potansiyaline sahip olduğu göz önüne alındığında, çeviribilimin başka disiplinlerle etkileşime girmesinin onun bağımsız bir disiplin olmasına engel bir durum teşkil etmediği ve her bilim dalıyla arasındaki uzaklık ve ilişkinin aynı ölçüde olduğu sonucu çıkarılabilir. Bilimsel olarak amaçlarının sıralanması da bunu kanıtlar:

1. Çeviri olgusunu tetikleyen ve işlevsel kılan faktör ve eyleyenleri, kültürel, dilsel, sosyal ve siyasal norm ve uzlaşımlar açısından irdelemek
2.Çeviri olgusunun karmaşıklığını çözecek ve işlevselliğine katkıda bulunacak paradigmalar geliştirmek
3. Bunları kendi kuramsal tabanına geri gönderimde bulunmak ve alanın kuramsal çerçevesini genişletmek
4.Kendi tabanından yola çıkarak farklı alanlara hizmet götürmektir.

Öte yandan bu amaçlar arasında çeviribilimin özellikle diğer alanlara "hizmet" faktörü de göz önüne alındığında, çeviribilimin disiplinlerötesi araştırmalara açık olduğu, disiplinlerarasılık, disiplinler ötesilik ve çok disiplinliliğin alanların bağımsızlığına gölge düşüren bir sıfat olmayıp, her alanda yürütülebilecek araştırma yöntemleri olduğu da öne sürülebilir. (Ruano, 2006, ss.43-45) Sonuç olarak, iki alanın uyuşmazlıklarına odaklanmak yerine ortak bir zeminde buluşup, disiplinlerötesi araştırmalara yönelmenin her alanın varlığına ve toplumsal ilerlemeye katkıda bulanacağı görüşündeyim.

Kaynakça

Chesterman, A. (2006). Questions in the sociology of translation. Teresa Seruya, João Ferreira Duarte ve Alexandra Assis Rosa (Ed.), *Translation studies at the interface of disciplines* içinde (s. 9-28). Amsterdam: John Benjamins.

Chesterman, A. (1997). *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: Benjamins.

Hermans, T. (1995). Translation as institution. M. S. Hornby, Z. Jettmarova, K.Kandl. (Ed.), *Translation as intercultural communication* içinde. (ss.3-20). Amsterdam: Benjamins.

Hermans, T. (1999). *Translation in systems*. Manchester: St. Jerome.

Klein, T. (1990) *Interdisciplinarity. History, theory, and practice*. Detroit & Michigan: Wayne State University Press.

Kuhn, T. (1970) *The Structure of scientific revolutions* (2.bs.). Chicago: The University of Chicago Press.

Kurultay, T. (2006) Kültür ve İletişim Bilimlerinde Disiplinlerin Ayrışması: Kopuş mu, Ayrımlaşma mı?. Karakuş, M., Oraliş, M. (Ed.) *Bellek Mekan İmge* içinde (ss.283-297). İstanbul: Multilingual

Kurultay, T. (2005) Çeviribilim bir uygulamalı dilbilim midir? *Dilbilim XIII*, (ss. 199-209) İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ruano, Martin R. (2006). Conciliation of disciplines and paradigms: A challenge and a barrier for future directions in Translation Studies. J.F. Duarte, A. A. Rosa, T. Seruya.(Ed.), *Translation studies at the interface of disciplines* içinde (ss. 43-54). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Shaffner, C. ve Beverly,A. (1995.) Translation as intercultural communication: Contact as conflict. M S. Hornby, Jettmarova, ve Z, Kaindl K (Ed.) *Translation as intercultural communication* içinde (ss.325-336). Amsterdam: Benjamins.

Salevsky, H.,J. Müller (2011) *Translation as systemic interaction*. Berlin: Frank & Timme.

Vermeer, Hans (1994). Translation today: Old and new problems. Translation Studies Congress, Viyana 9-12 Eylül 1992. M. S. Hornby, F. Pöchackker, K. Kaindl (Ed.), *Translation studies: An interdiscipline* içinde (ss.3-16). Amsterdam: John Benjamins.

Yazıcı, Mine (2011). *Çeviribilimde araştırma. Disiplinlerarasılıktan disiplinlerötesiliğe*. İstanbul: Multilingual.

Elektronik Kaynak

Charter of Transdisciplinarity adopted at the First World Congress of Trandisciplinarity, Convento da Arrábida, Portugal, (2-6 Kasım 1994). 05 Nisan 2013 tarihinde http://ciret-transdisciplinarity.org/chart.php#en adresinden erişildi.

Oturum-3

Konu: Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında uslamlama türlerine göre sav şemaları

Sosyal Bilimler alanında Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında uslamlama türlerine göre sav şemaları

Leyla UZUN[*], *Zeynep ERK EMEKSİZ*[**], *Ümit Deniz TURAN*[***], *İlknur KEÇİK*[****]

1. Giriş

Bu çalışmanın amacı, farklı sosyal bilimler alanlarında (psikoloji, tarih bilimi, dilbilim, sosyoloji, eğitim bilimleri, felsefe ve turizm) Türkçe yazılan özgün araştırma yazılarında savlama (argumentation) eyleminin incelendiği veri tabanlı bir proje çalışmasının -TÜBİTAK-SOBAG- 107K228 Sosyal Bilimlerde Yazılan Türkçe Bilimsel Metinlerde Kanıtlama Eylemi ve Retorik Sunumlar- uslamlama (reasoning) ve sav şemaları ile ilgili sonuçlarını sunmak ve yazarların farklı alanlarda savlama eylemine ilişkin eğilimlerini betimlemektir. Bilimsel metinler türe özgü özellikleri ve bu özelliklerin dilsel biçimlenişi açısından bugüne kadar pek çok dilbilim çalışmasına konu olmuştur. Türkçe bilimsel metinler üzerine yapılan çalışmalar arasında bu proje hem bilimsel metinlerin temel ayırt edici özelliklerinden biri olan savlama ve uslamlama eylemlerinin nasıl gerçekleştirildiğini betimlemesi hem de sosyal bilimlerde alanlara özgü olabilecek savlama yapılarını ortaya koyması açısından öncü sonuçlar içermektedir.

Çalışmanın 2.bölümünde önce veri tabanı, verilerin çözümlenmesi ve yönteme ilişkin saptamalara yer verilecektir. 3. bölümde uslamlama ve sav şemalarının yapısı Türkçe örnekler üzerinden betimlenecek. 4. bölümde ise Türkçe bilimsel metinlerdeki uslamlama türlerine göre sav şemaları ile ilgili bulgu ve sonuçlar sunulacaktır.

2. Veri tabanı ve veri tabanının çözümlenmesi süreci

Burada bazı sonuçları paylaşılan proje çalışmasının veri tabanı sosyal bilimler alanındaki farklı bilim dallarında (psikoloji, tarih bilimi, dilbilim, sosyoloji, eğitim bilimleri, felsefe ve turizm) üretilmiş olan özgün araştırma yazılarından oluşturulmuştur. Özgün araştırma yazıları TÜBA ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı'nda yer alan ve söz konusu bilim dallarını temsil eden süreli yayınlardan [Sosyoloji Dergisi, Eğitim Araştırmaları, Türk Psikoloji Dergisi, Dilbilim Araştırmaları ve Dil Dergisi, Tarih İncelemeleri Dergisi, Felsefe Dünyası, Turizm Araştırmaları] temsili olarak seçilmiştir.

Süreçte veri tabanı alanlara göre toplam sözcük sayısı açısından dengelenmiş ve bu dengeleme sonrasında 220 makale üzerinde savlama çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Temsili seçim dergilerin 2005-2008 sayıları içinden yapılmıştır. Çalışmanın veri tabanı 1.014.050 sözcükten oluşmaktadır.

Atıfta bulunulan proje çalışması kapsamında veri tabanı üzerinde yapılan çözümlemeler sırasında hem metinlerdeki sav blokları ile sav içermeyen uslamlamaların (değerlendirme ya da yorum blokları gibi) ayrıştırılması için hem de sav bloklarına girebilecek önermelerin hangi tür sav bileşeni olabilme potansiyeli taşıdığının belirlenebilmesi için özel bir yan çalışmanın yapılması gerekmiştir. Bu çalışma gerçekleştirilirken sözcelerin metin kurgusu içinde yüklendiği işlevler belirleyici olmuştur.

Bilimsel metinlerde sözce türleri üstmetne (metatext) ait olma ve olmama açısından, üstmetin sözceleri ve bildirim sözceleri olarak ikiye ayrılır. Üstmetin sözceleri, sav alanlarına girebilecek önermeler taşımaz. Yazar, bu sözceleri kullanarak çalışmasının amacı, verisi, yöntemi, akış planı vd. hakkında açıklamalar yapar. Bu nedenle çözümleme sürecinde veri tabanındaki tüm üstmetin sözceleri ayrıştırılmıştır.

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi - gulsunleylauzun@gmail.com
[**] Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi - zeemeksiz@anadolu.edu.tr
[***] Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi – udturan@anadolu.edu.tr
[****] Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi – ikecik@anadolu.edu.tr